

ХРИСТИЯНСЬКІ ІМЕНА В ОСНОВІ СУЧАСНИХ ПРИЗВИЩ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

У статті розглянуто чоловічі та жіночі християнські імена, які засвідчені в основах сучасних прізвищ Західного Поділля, а також проаналізовано форманти, зафіксовані в основах імен різної словотвірної структури.

Ключові слова: антропонім, деминутив, формант, імена різної словотвірної структури, календарне ім'я, християнське ім'я.

В статье рассмотрены мужские и женские христианские имена, засвидетельствованы в основаниях современных фамилий Западного Подолья, а также проанализированы форманты, зафиксированные в основаниях имён разной словообразовательной структуры.

Ключевые слова: антропоним, деминутив, формант, имена разной словообразовательной структуры, календарное имя, христианское имя.

The article deals with male and female Christian names that comprise the main set of Western Podillya family names. Formants that are used in family names stems of different derivative structure are analysed.

Key words: anthroponym, diminutive word, formant, names of different derivative structure, calendar name, Christian name.

Особові імена називають по-різному: канонічними, церковно-християнськими, календарними, візантійськими. В укладеному В. В. Німчуком проекті ономастичної термінології для позначення цієї категорії особових назв пропонується термін „християнські імена”.

Календарні (християнські) імена та їх словотвірні варіанти послужили основою для великої кількості прізвищ. Ю. Редько пише: „Коли виникла потреба у розрізненні людей, що мали однакові імена, а згодом у створенні постійних прізвищ, то першою базою для цього стали саме імена – переважно батька, матері або діда” [19, с. 9].

Християнські імена, як у канонічній, так і в народній адаптованій формі, були опорним елементом спадкових антропонімів. В основах прізвищ Західного Поділля представлено близько 150 християнських (чоловічих і жіночих) імен у різних структурних варіантах. Кількість прізвищ, в основах яких засвідчені конкретні імена, різна.

Прізвища, утворені від чоловічих християнських імен, становлять 25,87 % від загальної кількості прізвищ (усього 2480 утворень). Повні імена в основах прізвищ Західного Поділля представлені здебільшого іменами православного календаря. До найбільш продуктивних імен в основах прізвищ належать: *Григорій* (від різних варіантів цього імені утворено 81 прізвище), *Федір* (81), *Михайло* (87), *Іван* (61), *Семен* (55), *Степан* (44), *Василь* (40), *Андрій* (40), *Данило* (41), *Дмитро* (29), *Микола* (27), *Роман* (22). Варіантність є постійним невичерпним джерелом розширення і збагачення складу імен. Усі варіанти імен згодом могли трансформуватись у прізвища.

Кількість варіантів імені залежить від популярності його в народі. Різні варіанти одного імені об'єднуються навколо своїх стрижневих слів у т. зв. іменні гнізда (див. рис. 1, 2).

Рис. 1

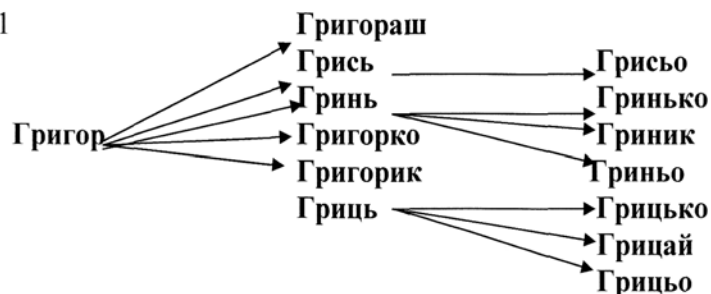
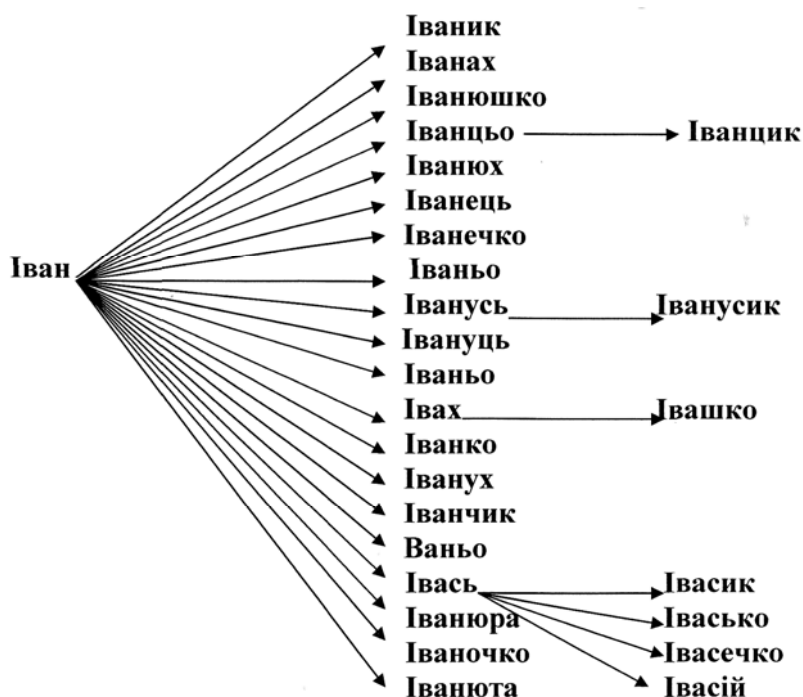

Рис. 2

В основах прізвищ виділяємо такі словотвірні варіанти імен:

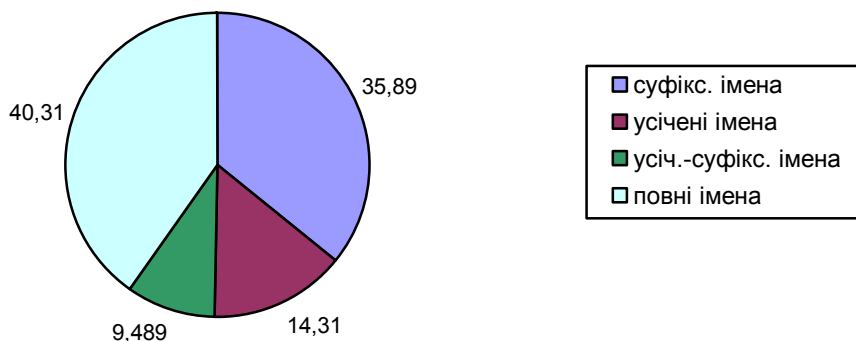
- а) повні імена (під цим терміном розуміємо офіційні імена і в канонічній, і в адаптованій формі);
- б) усічені імена;
- в) усічено-суфіксальні імена;
- г) суфіксальні імена.

1. Повні імена засвідчені у прізвищах різної словотвірної структури: *Антонович, Герасимович, Гнат, Гордій, Захар, Іванчук, Карпо, Кіндрат, Костянтин, Кузьмак, Лазар, Макар, Марко, Михайлович, Несторак, Никифор, Олексій, Олексів, Остап, Семенович, Супрун, Тарас, Федір, Хома, Хомич, Ярема* (усього 820 прізвищ, які в основі мають повні імена).

Продуктивність чоловічих християнських імен різної словотвірної структури, що послужили базою для творення прізвищ Західного Поділля, показано у діаграмі 1.

Діаграма 1

Продуктивність варіантів чоловічих християнських імен в основі сучасних прізвищ Західного Поділля (у %)

2. **Усічені імена.** Усічення частини імені – давня риса східнослов'янського (і не тільки східнослов'янського) словотворення. Як відзначає О. Суперанська, процес скорочення імен „властивий усім індоєвропейським мовам” [22, с. 125]. Пам'ятки української мови XVI ст., як зазначає Р. Керста, виявляють цікаву і своєрідну групу варіантів імен, утворених шляхом усічення суфікса або його елемента, а також усічення основи імені [15, с. 73], які представляють собою самостійні слова. Чоловічим християнським іменам, що лежать в основі прізвищ Західного Поділля, властиві різні типи усічення: афереза, апокопа, синкопа (тобто усічення початкової, серединної та кінцевої частин). Усічені імена можуть закінчуватися на м'який приголосний або на **-о**: **Ваньо** (< *Іван*), **Кузь**, **Кузьо** (< *Кузь* < *Кузьма*), **Миляннич** (< *Милян* < *Омелян*), **Мих** (< *Михайло*), **Нич** (< *Ничипір*), **Сай** (< *Ісай*), **Сень** (< *Семен*), **Тих** (< *Тихін*), **Фрей** (< *Онуфрій*) та ін.

Усічення основи імені часто виступає як своєрідна реакція на громіздкі та незручні для користування назви, а також вказує на те, як мовець ставиться до того чи іншого носія імені. Усічення імен, з одного боку, дає нову фонетичну модифікацію імені, породжену різними звуковими змінами, які властиві й апелютивам; з іншого боку, усічення виступає як особливий (регресивний) структурний спосіб словотвору, результатом якого є не просто нові варіанти імен, а й імена з новим емоційним відтінком.

Усього у наших матеріалах налічується 291 прізвище, в основі яких засвідчено усічену форму чоловічого християнського імені.

3. **Усічено-суфіксальні імена.** До групи усічено-суфіксальних імен, як зазначає Р. Керста, зараховуємо імена, утворені за допомогою суфіксів від таких твірних основ, що являють собою частину нейтральних імен і не виступають як самостійні слова [15, с. 91], а на думку П. Чучки, це утворення, де суфікс додається до такої частини імені, яка самостійно не функціонує, тому можна вважати, що усічення і суфіксація відбувалися одночасно [25, с. 88]. Отже, усічено-суфіксальними варіантами імен вважаємо ті, які утворені за допомогою суфіксів **-с'**, **-ц'**, **-ц'(о)**, **-х**, **-ш**, **-н'**, **-хн(о)**, що додавалися до твірних основ, які становили собою відкритий склад основи або й один звук повного імені: **Михно** < *Михайло*, **Сахно** < *Олександр*, **Яць** < *Яків*.

Суфікс **-с'** – давньослов'янський формант, який виражав демінутивність. Він широко використовується в сучасній та давній українській та польській антропоніміях для творення зменшено-пестливих імен від усічених варіантів християнських імен, а також відкомполітичних варіантів імен. Варіанти чоловічих імен з цим формантом в основах сучасних прізвищ Західного Поділля свідчать про популярність розмовних варіантів імен на зразок: **Ромась** (*Ромасюк*), **Богдась** (*Бодасюк*), **Юрась** (*Юрасюк*), **Лесь** (*Лесів*, *Лесюк*), **Петрусь** (*Петрусюк*) та ін.

Є деякі утворення з формантом **-с'**, які можна трактувати неоднозначно: **Мись** (фонетичний варіант *Місь*) < *Михайло* або *Микита*.

Суфікс **-ц'** (**-ц'(о)**) – це результат III палаталізації і вживався у структурній функції розширювача основ [30, т. I, с. 97]. Я. Свобода твердив, що використання цього суфікса в антропонімії церковно-християнського походження пов'язане з його структурно-гіпокористичною функцією в гіпокористичних відкомполітичних утвореннях [29, с. 140]. На думку М. Бірили, суфікс **-ц'(о)** надає іменам, які вживаються в сім'ї, інтимно-розмовного відтінку [8, с. 43].

В основі прізвищ Західного Поділля, мотивованих християнськими іменами, відображені такі варіанти імен з такими суфіксами:

- **ц'**: **Гриць** (*Гриців*, *Грицюк*, *Грицько*, *Грицькевич*) < *Григорій*, **Дець** < *Дементій*, **Луць** < *Лука*, **Миць** < *Дмитро*, **Проць** (*Проців*, *Проць*, *Процюк*) < *Прокіп*, **Стець** (*Стецько*, *Стеців*, *Стецькович*) < *Стефан*, **Яць** < *Яків*;

- **ц'-о**: **Василь-цьо** < *Василь*, **Гринь-цьо**, **Дань-цьо**, **Грицьо** < *Гриць* < *Григорій*, **Мицьо** < *Миць* < *Михайло*, **Михальцьо** < *Михайло*, **Ромицьо** < *Роман*;

- **н'**: **Гринь** (*Гриняк*, *Гринів*, *Гринь*, *Гриневич*) < *Григорій*, **Пронь** (*Пронів*, *Пронюк*, *Проневич*) < *Прокіп*, **Сень** (*Сенів*) < *Семен*;

- **с'**: **Івась** < *Іван*, **Крись** < *Кризонтій*, **Михась** < *Михайло*;

- **ш**: **Гавриш** (*Гавриш* < *Гаврило*), **Іваш** (*Івашин*, можливо, утворення від *Іваха*), **Беиш** < *Бенедикт*, **Гавриш** < *Гаврило*, **Дорош** < *Доротій*, **Паш** < *Павло*, **Тиш** < *Тихін*, **Олеш** < *Олексій* або *Олександр*, **Мирош** (*Мирош* < *Мирон* або *Мирослав*). Власні особові назви з цим формантом відомі давній антропонімії в інших слов'янських мов. Так, М. Бірила говорить про назви з приголосним **-ш** в основах білоруських антропонімів XVI ст. [6, с. 247], а Я. Свобода зазначає, що такі структури були властиві як давньослов'янським, так і християнським іменам чеської мови [29, с. 149].

Досліджуючи українські чоловічі найменування, Р. Керста доходить висновку, що варіанти чоловічих християнських імен з суфіксом **-и** виникли за аналогією до відкомполітичних слів'янських імен [15, с. 93].

- **х**: *Гаврих (Гаврих), Івах (Івахів), Олех (Олехів), Сех (Семен)*. Патроніми з експресивним суфіксом **-х** властиві усім слов'янським мовам, але з різним ступенем продуктивності. Найчастотніші вони в українській та польській мовах, найменш представлені у болгарській мові. Особові назви на **-х**, як твердить П.Смочинський, походять від давньослов'янських композитних назв [28, с. 60]. Досліджуючи українську актову мову XIV – XV ст., Л. Гумецька помітила, що з цим формантом вживаються і хресні імена [11].

- **хн-о**: *Івахно (Івахнюк), Михно (Міхно, Міхнович), Тихно (Тихнович)*. Цей формант вживається як у дохристиянських, так і в християнських особових назвах [11; 15]. В. Сімович уважав, що суфікс **-хн-о** витворився в результаті приєднання форманта **-н-о** до основи на **-х**, що спочатку він був лише у скорочених церковних іменах єврейського та грецького походження, а пізніше поширився на інші імена [20, с. 87]. Більш переконливим є, очевидно, міркування Л. Гумецької, що суфікс **-х** існував незалежно від церковних особових назв, а процес, описаний В. Сімовичем, тільки значно посилює продуктивність особових назв на **-х** у мові української народності XIV – XV ст. [21, с. 15].

В основах прізвищ Західного Поділля засвідчені наступні усічено-суфіксальні варіанти чоловічих християнських імен, із суфіксом-закінченням **-о**: *Баз-ьо (Базів), Грин-ьо (Гриів), Ми-с-ьо (Мисів), Оні-с-ьо (Онисів)*.

На думку В. Сімовича, демінутивні варіанти імен на **-о** з попереднім м'яким приголосним з'явилися у західних областях України в XV ст. як кореляти до жіночих власних здрібнених імен на **-я** [21, с. 17]. І. Железняк вважає, що цей суфікс витворився за аналогією до іменників середнього роду на **-о**. Іменники на **-о** означали назви людей в дитячому віці, звідси здрібніло-пестливе значення цього суфікса [21, с. 90].

Необхідно зазначити, що є неоднозначні усічено-суфіксальні варіанти імен, наприклад: *Миць < Дмитро, Михайло, Микита, Микола, Мирон; Проць < Прокіп, Прохор* і под.

Усього у наших матеріалах зафіксовано 193 прізвища, в основі яких лежать усічено-суфіксальні варіанти чоловічих християнських імен.

4. *Суфіксальні імена*. Під суфіксальними варіантами християнських імен розуміємо такі, що утворилися від самостійного імені чи самостійного варіанта імені за допомогою суфіксів. Р. Керста зазначає, що в XVI ст. „для творення варіантів чоловічих імен вживалося близько 50 суфіксів, з яких майже кожен міг поєднуватися з повною, скороченою або вже ускладненою іншим формантом основою імені” [15, с. 75].

В основах прізвищ Західного Поділля представлені найрізноманітніші суфіксальні варіанти чоловічих християнських імен. Основи прізвищ свідчать, що на досліджуваній території найбільш продуктивними були імена з формантами -к-о, -ик, рідше -ець, -усь, -ух, -ин-а.

- **к-о**. Цей суфікс походить від псл. < ***ько**, який є давнім слов'янським демінутивно-експресивним формантом, який ще в давньоруську добу втрачав у власних назвах первісно-демінутивне значення і перетворювався на нейтральний структурний формант [11, с. 13]. У східнослов'янських мовах за допомогою цього суфікса утворювалися демінутивні іменники чоловічого та середнього родів [28, с. 93]. Дослідниця чоловічих найменувань XVI ст. Р. Керста відзначала, що продуктивність суфікса **-к-о** засвідчується не лише пам'ятками XVI ст., а й уже в давньоукраїнській мові формант **-к-о** був дуже продуктивним і в особових назвах християнського походження [15, с. 97]. Утворення такого типу характерні також для білоруської та польської мов, менш продуктивним є цей формант у російській мові. Для української мови утворення з суфіксом **-к-о** є найпродуктивнішими з усіх демінутивних варіантів імен, що підтверджує і наш матеріал.

Для основ сучасних прізвищ Західного Поділля характерні такі словотвірні моделі з цим формантом:

1. Повна основа християнського імені + суфікс **-к-о**: *Андрейко* (порівн. прізвище *Андрейків*); *Андрійко (Андрійчук); Архипко (Архипко); Василько (Васильків, Васильчук); Герасимко, Герасимко (Герасимчук, Герасимків, Герасимчук); Гнатко (Гнатко, Гнатків); Григорко (Григорчук)* і под.

2. Повна основа християнського імені + суфікс + суфікс **-к-о**: *Антонисько (Антонищак)*. У деяких власних іменах суфікс **-к-о** виступає у поєднанні з іншими формантами, утворюючи

складні суфікси: *Дмитр-уш-ко, Іван-ій-ко, Степан-ись-ко* та ін. Така поліморфемна суфіксація, нанизування здрібніло-пестливих суфіксальних елементів, як відзначає І. Ковалик, „ріднить структуру здрібніло-пестливих імен із такою ж ступінчастою здрібніло-пестливою будовою загальних здрібніло-пестливих назв” [16, с. 221].

3. Усічений варіант християнського імені + суфікс *-к-о*: *Валько (Вальків), Демко (Демко, Демків, Демкович, Демчук); Ванько (Ванькевич, Ваньчук); Лько (Льків, Льчук); Касько (Каськів); Кузько (Кузько, Кузьків); Лесько (Лесько, Леськів, Лещук)*.

4. Усічено-суфіксальний варіант християнського імені, іноді вже ускладнений суфіксами + суфікс *-к-о*: *Гри-ш-ко (Гришко); Гри-ц'-уш-ко (Грицюш-ко); Гри-с'-ко (Грищенко); Да-ц'-ко (Дацько, Дацко); Гри-н'-ко (Гриньків, Гриньчак, Гриньчук); Гри-ц'-ко (Грицьків, Грицько, Грицко); Мац'-ко (Мацько, Мацко, Мацьків)* та под.

Суфікс *-ик* творив демінутиви і субстантивував прикметники та дієприкметники [30, т. I, с. 90]. Це типовий спільнослов'янський формант з основною демінутивною функцією, що використовувався для творення іменувань осіб у більшості слов'янських антропонімічних системах [1; 2; 3; 4]. Найпродуктивнішим цей формант виявився у польській антропонімії. Польська дослідниця О. Цеслікова вказує на патронімічне і демінутивне значення цього суфікса в польських прізвищах [27, с. 161]. До кінця XIV ст. антропонімічні квалітативи на *-икъ* у російській мові, на переконання О. Толкачова, не були відомі [24]. Починаючи з XV ст., вони швидко розвиваються. У сучасній українській мові цей формант є одним з найпродуктивніших [11; 12]. Суфікс *-ик* додається до основ на твердий і м'який приголосний (*Василь + -ик – Василик, Данило + -ик – Данилик*).

На території Західного Поділля іменні основи з цим формантом представлені кількома структурними моделями.

1. Повне основа імені + суфікс *-ик*: *Василик (Василик), Гнатик (Гнатик), Данилик (Данилик), Дмитрик (Дмитрик), Кузьмик (Кузьмик)*.

2. Усічене ім'я + суфікс *-ик*: *Геник (Геник), Даник (Даник), Дроник (Дроник), Костик (Костик), Кузик (Кузик), Мусик (Мусикевич), Ничик (Ничик), Онуфрик (Онуфрик), Федик (Федик), Юрик (Юрик)*.

3. Усічено-суфіксальне ім'я (ускладнене або неускладнене іншими суфіксами) + суфікс *-ик*: *Гриник (Гриник), Грицик (Грицик, Грициків), Івасик (Іва-сиків), Луцик (Луцик, Луциків), Мисик (Мисик)*.

4. Суфіксальний варіант імені + суфікс *-ик*: *Андрусик (Андрусик), Петрусик (Петрусик), Федорчик (Федорчик)*. Можливо, в основі прізвища *Ваврик* лежить ім'я Лавро, котре дало фонетичний варіант *Вавро* внаслідок асиміляції приголосних.

Суфікс *-ець* (*<-ьсь). Однією з функцій цього форманта є творення демінутивів та гіпокористиків [30, т. I, с. 99]. Квалітативи чоловічих імен із суфіксом *-ець* побутували в українській мові вже в XVI ст. [15, с. 80]. У сучасній українській мові цей словотвірний тип непродуктивний. Окремі варіанти імен з суфіксом *-ець* трапляються на Закарпатті [26, с. 63].

У прізвищах досліджуваного регіону теж зафіксовано невелику кількість іменних основ із суфіксом *-ець*. Цей формант функціонує як при повному імені: *Герасимець (Герасимець); Данилець (Данилець); Семенець (Семенець)*, так і при його варіантах (*Васюнець (Васюнець)*).

Суфікс *-ус (-уць)*. Він є зменшувально-пестливим афіксом, що на апелювальному рівні виявлений у XVII ст. на позначення родинних стосунків. Серед усіх східнослов'янських мов суфікс *-ус(-уць)* найбільш властивий українській мові. Він міг поєднуватися з повними та усіченими іменними основами, не поширювався іншими формантами, що, на думку І. Железняк, свідчить про самостійність його значення [12, с. 65].

Аналіз основ прізвищ Західного Поділля засвідчує, що суфікс *-ус (-уць)* міг приєднуватися до повних та скорочених основ на твердий та м'який приголосний: *Андрусь (Андрусь, Андрусів, Андрусяк); Карпусь (Карпусик); Федусь (Федусь, Федус)* і под.

Суфікси *-ун (-унь), -уня*. Цей формант є досить продуктивним у демінутивно-пестливих іменах, а також загальних назвах. Приєднуючись до іменних основ, що самостійно існують як імена, іноді надає їм відтінку зневажливості.

В основах сучасних прізвищ Західного Поділля зафіксовано такі імена з суфіксами *-ун (-унь), -ун-я*: *Іванунь (Іванунь), Карпунь (Карпунь, Карпуневич), Мишкун (Мишкун), Федун (Федун, Федунь), Михалунь (Михалунь), Пашуня (Пашуня), Петунь (Петунь)* та ін.

Суфікс *-ух*. Праслов'янський за походженням, він творив гіпокористичні форми типу *Raduch* (< Radoslav) [15, с. 87]. В українській мові цей формант використовувався для творення згрублених

іменників та згрубілих форм власних імен. Іменні варіанти з цим формантом відображені лише в кількох прізвищах Західного Поділля: *Андрух (Андрух, Андрухів), Дмитрух (Дмитрух), Іванух (Іванух), Костюх (Костюх), Павлюх (Павлюх), Петрух (Петрух)* та ін.

Суфікси *-уш, -аш*. У праслов'янський період вони творили гіпокористичні форми від композитів, а пізніший слов'янський матеріал свідчить про те, що й християнські імена могли творити гіпокористичні форми з цими суфіксами [15, с. 85]. В українських антропонімах цей формант уперше фіксується документами XIV – XV ст.

Порівняно невелику кількість чоловічих іменних основ з цими суфіксами засвідчено у сучасних прізвищах Західного Поділля: *Андріаш (Андріаш), Васиаш (Васиаш), Гавриаш (Гавриаш), Гордіаш (Гордіаш), Демуш (Демуш), Лукаш (Лукаш, Лукасевич), Панюша (Панюша), Петраш (Петраш), Ярмуш (Ярмуш)*, можливо, від *Ярмолай < Ермолай*.

Суфікс *-ул-а*. У деяких слов'янських мовах він вживається як експресивний формант [30, т. I, с. 110]. З приводу відтінків значень, які може виражати цей суфікс, О. Суперанська зауважує, що немає такої „середньої” точки, перебуваючи на якій, людина могла відкладати направо словоформи із значенням поваги чи пестливості, а наліво – аугментативності [22, с. 128].

Кілька іменних утворень з цим формантом, який здебільшого приєднувався до усічених та усічено-суфіксальних імен, зафіксовано в сучасних прізвищах Західного Поділля: *Грицуляк (Грицула); Мацькула (Мацькула); Савуляк (Савула)*.

Суфікс *-ин-а* з посл. *-*ін-а* [1а, с. 130]. Цей формант був одним з найпродуктивніших у праслов'янській мові [30, т. I, с. 120]. Формант *-ин-а* можна вважати характерним для українського антропонімного словотвору. Первісно суфікс *-ин-а* надавав дериватам певного квалітативного відтінку: від зменшеності з відповідним відтінком зневаги та співчуття до згрубілості [6, с. 132].

На теренах Західного Поділля зафіксовано такі чоловічі імена з формантом *-ин-а*, які, без додаткової суфіксації, стали прізвищами: *Грисина, Грицина, Дмитрина, Івасина, Петрина, Семенина, Стецина, Тимчина, Федина, Федчина, Фесина, Яцина* та ін. Як бачимо, імена та прізвища в офіційній антропонімії тотожні, тоді як в неофіційній маємо: *Іван Стецинів, Петро Семенинів*. Походження деяких прізвищ на *-ина* можна тлумачити по-різному. Наприклад, антропонім *Купина* міг утворитися від усіченого варіанта *Куп* (порівн. *Куп < Купріян*) або відапеллятивного імені *Купина (< купина „горбик; рослина”)*, а прізвище *Куцина* – від усічено-суфіксального варіанта того самого імені (порівн. *Ку-ць < Купріян*, за аналогією до *Гри-ць < Григорій, Сте-ць < Степан*), або ж від антропоніма *Куцина (< куцина „одяг”)*.

Суфікс *-ур-а*. Деривати з суфіксальним *-р-* в основі є спільнослов'янською моделлю. У розмовній мові суфікс *-ур-а* має згрубіло-зневажливий відтінок. Поодинокі імена з цим формантом відображені в основах прізвищ Західного Поділля: *Демкура, Іванюра, Мацьюра, Місьюра, Степура, Стефура*.

Суфікс *-ан*. За походженням він теж є праслов'янським [30, т. I, с. 130]. У слов'янських мовах цей формант, як уважає П. Чучка, міг виконувати як квалітативну, так і патронімічну функцію [26, с. 73]. Імена з цим формантом відображені у прізвищах Західного Поділля: *Гаран (< Гарасим чи Гарвасій), Грицан, Демчан, Кицан, Костев'ян, Кузан, Лукан, Федан*.

Незначною кількістю утворень представлені у досліджуваних прізвищах варіанти імен з суфіксами: *-л-о: Михло, Курило, Процайло (Михло, Курило, Процайло), -ись: Лавришь (Лавришь), -ок: Гавришок (Гавришок), Назарок (Назарок), Федок (Федок), -уг-а: Мисюга (Мисюга), Сапуга (Сапуга)*.

Суфіксальні варіанти чоловічих християнських імен наявні у 730 прізвищах. Засвідчення різноманітних варіантів християнських імен в основах прізвищ характерне не лише для Західного Поділля, подібне має місце також в антропонімії інших регіонів України, про що свідчать дослідження з української історичної [11; 15; 26] та сучасної антропонімії.

В антропонімії Західного Поділля є значно менше прізвищ, в основах яких засвідчені жіночі християнські імена. Низька частотність використання жіночих імен характерна не тільки для української, а й для антропонімії інших слов'янських народів. Це й закономірно, оскільки спадкові іменування в Україні традиційно творилися по чоловічій лінії.

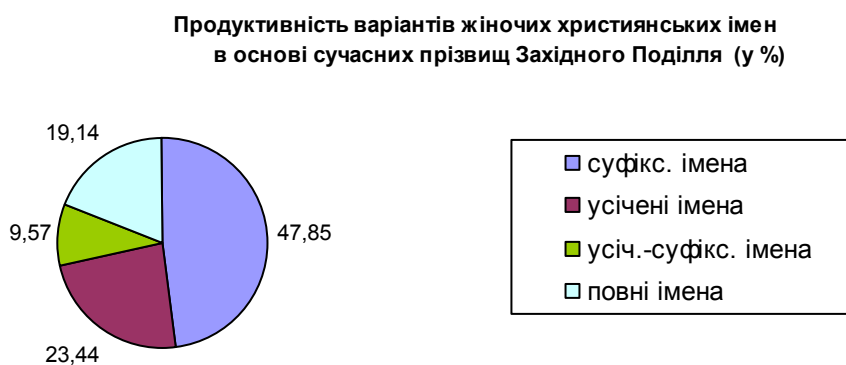
За нашими підрахунками, повні форми жіночих християнських імен засвідчені в 40 прізвищах: *Варварин (Варвара); Василина; Віра; Галиняк (Галина); Горпинич, Горпиняк (Горпина); Катерина (Катерина); Маринич, Мариняк (Марина); Михайлина; Мотрик, Мотрук (Мотря); Оленик, Оленич (Олена); Тетянич (Тетяня); Христинич (Христина); Ярина, Яриняк*.

У значно більшому числі прізвищ засвідчені усічені та усічено-суфіксальні варіантів жіночих імен: *Гальчин (Галька), Гандзій, Гандзяк, Гандзюк (Гандзя); Ганич (Ганна); Ганусин*

(Гануся); Ганущак, Ганущик (Гануська); Гануляк (Гануля); Ганусяк (Гануся); Дашкевич (Дашка); Досяк (Дося); Катин, Катренко, Катрич (Катерина); Лідкович (Лідка); Маланчак (Маланка); Марунчик (Марунька); Марусик, Марусич, Марусяк (Маруся); Марущак (Маруська); Оксанченко (Оксанка); Оленчик (Оленка); Олинець (Ольга); Орисик, Орисяк (Орися); Орищак, Орищенко (Ориська); Паранчук (Паранька); Паращич, Паращук (Параска); Парасюк (Парася); Тощин (Тоська). Усього проаналізовано 169 прізвищ, в основі яких лежать усічені, усічено-суфіксальні та суфіксальні варіанти жіночих християнських імен.

Продуктивність різних варіантів жіночих християнських імен, що послужили базою для творення 209 прізвищ (2,18 %) Західного Поділля, показано у діаграмі 2.

Діаграма 2

Серед прізвищ Західного Поділля окремі назви містять цікаві рідковживані і неординарні варіанти жіночих імен, наприклад: *Гануся, Гануля; Євка; Марічка; Минодора; Паранька* тощо. Такі прізвища рідковживані і в східнослов'янській, і в західнослов'янській антропонімії. Найвірогідніше, що імена *Марічка, Минодора* і под. спершу були прізвищами чоловіків, а потім стали їх прізвищами. Такий тип прізвищ, зауважує П. Чучка, цікавий у плані загальної антропонімічної теорії. Його наявність ще раз переконливо доводить, що прізвища від імен безпосередньо не утворювалися. Проміжною ланкою між іменем і прізвищем обов'язково є прізвисько. Дослідниця антропонімії Гуцульщини Б. Близнюк відзначає, що й серед сучасних гуцульських прізвищ вживаються подібні антропоніми, тобто прізвища, тотожні жіночим іменам: *Василінка, Катеринка* [9, с. 80].

Незначна кількість прізвищ Західного Поділля з жіночими іменами в основах підтверджує відому тезу про те, що іменування жінки (матері) служило засобом ідентифікації особи переважно в тих випадках, коли вона була головою сім'ї.

В основах деяких прізвищ досліджуваного регіону засвідчені імена, які важко або й неможливо взагалі з певністю співвіднести з якимсь конкретним християнським іменем у його канонічній формі. Наприклад, *Гасяк, Гасик, Га-сай, Агасій* (представлений варіант імені *Гась*, що міг утворитися від чоловічого імені *Аганит, Аганій, Пигасій* або жіночого імені *Аган(ф)ія*), *Ланько* (< *Лань*, 15, 133), *Пих* (< *Пихно*, 15, 136 або усічено-суфіксальний варіант від імені *Пилип*, порівн. *Іва-х* < *Іван*, *Сте-х* < *Степан*), *Фесик, Фесин, Фесько* (< *Фес-ко*, 15, 137, можливо це *Фе-с*, усічено-суфіксальний варіант від *Федір* чи усічення від *Фе[одо]сь*) і под.

Література

1. Аркушин Г. Варіанти імені, жартівливі псевдоніми та криптоніми Лесі Українки // Дивослово. – 1995. – № 2. – С. 15-16.
- 1а. Антропонимика. – М. : Наука, 1970. – 360 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М., 1966. – 605 с.
3. Бачинська Г. Прізвища на *-ак (-як), -чак* українців-переселенців на Тернопільщину // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту. Серія : мовознавство. – Вип. 2. – Тернопіль, 1999. – С. 160-165.
4. Бевзенко С.П. Українські прізвища правобережної Середньої Наддніпрянщини в XVIII ст. (Чигиринський, Черкаський, Корсунський, Канівський полки) // Питання сучасної ономастики. – К. : Наук. думка, 1976. – С. 151-153.

5. Белецкий А.А. Лексикология и теория языкознания (Ономастика). – К. : Изд-во Киевского ун-та, 1972. – 263 с.
6. Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія: Ўласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы. – Мінск, 1966. – 327 с.
7. Бірыла М.В. Беларускія антрапанімічныя назвы ў іх адносінах да антрапанімічных назваў іншых славянскіх моў (рускай, украінскай, польскай). – Мінск, 1963. – 57 с.
8. Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. 3. Структура ўласных мужчынскіх імён. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982. – 319 с.
9. Близнюк Б.Б. Сучасні гуцульскі прізвища в сучасному історичному розвитку. Рукопис дис. канд філол. наук. – Львів, 1997. – 165 с.
10. Бучко А.Е. Фамилии Бойковщины в период их становления и в наши дни. – Автореф. дисс. канд. филол. наук. – Ужгород, 1986. – 20 с.
11. Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV – XV ст. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – 298 с.
12. Железняк І.М. До семантичної характеристики сербохорватської антропонімії XII – XV ст. // Дослідження з мовознавства. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 77-93.
13. Железняк І.М. Очерк сербохорватского антропонимного словообразования (суффиксальная система сербохорватской антропонимии конца XII – XV вв. – К., 1969. – 128 с.
14. Илчев С. Увод. Лични имена // Речник на личните и фамилни имена у българите. – София, 1969. – С. 9-37.
15. Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К. : Наук. думка, 1984. – 152 с.
16. Ковалик І.І. Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення) // Територіальні діалекти і власні назви. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 216-224.
17. Купчинський О.А. Географічні назви на **-ичі**. – К., 1981. – С. 39
18. Мейе А. Общеславянский язык. – М., 1951.
19. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. – К.: Наук. думка, 1966. – 214 с.
20. Сімович В. Історичний розвиток українських (здрібнених та згрубілих) чоловічих християнських імен із окремішньою увагою на завмерлі суфікси. – Прага, 1929.
21. Сімович В.І. Українські імена чоловічого роду на **-о** в історичному розвитку й освітленні // Науковий зб. укр. вис. пед. ін. ім. М. Драгоманова. – Прага, 1929. – Т. I. – 70 с.
22. Суперанская А.В. Структура имени собственного. Фонетика и морфология. – М. : Наука, 1969. – 206 с.
23. Суперанская А.В., Сулова А.В. Современные русские фамилии. – М. : Наука, 1981. – 174 с.
24. Толкачев А.И. К истории словообразовательных форм со значением субъективной оценки (квалитативов) личных, собственных имён греческого происхождения в древнерусском языке XI – XV вв. // Историческая ономастика. – М. : Наука, 1977. – С. 72-130.
25. Худаш М.Л. До питання класифікації прізвищевих назв XIV – XVIII ст. // З історії української лексикології. – К. : Наук. думка, 1980. – С. 96-160.
26. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена: Конспект лекцій. – Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1970. – 102 с.
27. Cieslikowa A. Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1990. – 235 s.
28. Smoczyński P. Słowiańskie nazwiska patronimiczne // Z polskich studiów slawistycznych Językoznawstwo. – Warszawa, 1968. – Ser. 3. – S. 245-256.
29. Svoboda S. Staročeská osobní jména a naše příjmení. – Praha, 1964. – 317 s.
30. Słownik prasłowiański. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdansk, 1974. – Т. 1-2.